

ВІДГУК

**офіційного опонента Діденка Олександра Васильовича
на дисертацію ШАНСКОВОЇ Тетяни Ігорівни «Теоретичні та методичні
засади професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах
другої вищої освіти», подану на здобуття наукового ступеня доктора
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика
професійної освіти**

1. Актуальність теми обумовлена низкою чинників. По-перше, це необхідність забезпечення потреб держави у висококваліфікованих кадрах, здатних адаптуватися та ефективно працювати в умовах конкуренції, про що зазначено в законах України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Концепції гуманітарної освіти України», «Концепції неперервного підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів» та інших нормативних документах.

По-друге, необхідність дотримання принципу навчання впродовж усього життя, що визначає післядипломну освіту як складову системи неперервної освіти.

По-третє, забезпечення післядипломної освіти значною кількістю навчальних закладів (близько 500 навчальних закладів і підрозділів різних форм власності, зокрема 186, підпорядкованих МОН України). Йдеться про те, що щорічно близько 300 тисяч керівників та спеціалістів підвищують кваліфікацію та здійснюють перепідготовку в цій системі, а майже 25 тисяч спеціалістів здобувають другу вищу освіту з різних освітньо-кваліфікаційних рівнів.

По-четверте, проблеми навчання дорослих людей з вищою освітою, здобуття ними другої спеціальності тривалий час не привертали особливої уваги науковців. При цьому слід зазначити, що в сучасних соціально-економічних умовах дедалі більшої значущості набуває така форма післядипломної освіти, як перепідготовка, тобто набуття людиною іноді зовсім нової для неї професії.

Посилюють актуальність теми дослідження і суперечності у сфері професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти.

Таким чином, актуальність теми, соціальне значення розв'язання проблеми вдосконалення професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти, виявлені у цій сфері суперечності, недостатній рівень теоретичного вивчення та практичної розробленості проблеми свідчать про доцільність її дослідження.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі.

Обґрунтованість наукових положень дисертаційного дослідження сумнівів не викликає. Дослідження характеризує тривалий період його проведення. Йдеться про чотири етапи впродовж 2006–2015 років. Щодо експериментальної бази, то слід зазначити, що дослідно-експериментальну роботу проведено на базі Центру післядипломної освіти та довузівської підготовки Житомирського державного університету імені Івана Франка, Харківської гуманітарно-педагогічної академії, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Донбаського державного педагогічного університету, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Надзвичайно важливим є те, що експериментом було охоплено значну кількість респондентів, зокрема 886 студентів, які здобували другу вищу гуманітарну освіту в педагогічних ВНЗ.

Про високий ступінь обґрунтованості наукових положень свідчить і правильно обрана методологічна основа дослідження, зокрема концептуальні положення філософії людини, філософії освіти, принципи гуманізму, гуманістичний, історико-педагогічний, системний, синергетичний, андрагогічний, аксіологічний та акмеологічний підходи.

Щодо висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертаційній роботі, то важливо підкреслити, що вони відповідають визначеним у дисертації

завданням і послідовно розкривають логіку дослідження, а також повністю корелюють з науковою новизною і його практичним значенням.

3. Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертаційного дослідження сумнівів не викликає.

Дисертант одержала такі наукові результати:

– уперше систематизовано вітчизняний та зарубіжний досвід професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти;

– обґрунтовано її теоретико-методологічні засади, зокрема, концептуальні положення організації досліджуваного процесу;

– на основі категоріального аналізу психолого-педагогічної літератури у науковий обіг введено поняття «професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти»;

– розроблено та експериментально підтверджено авторську андрагогічну модель професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти та її складові, охарактеризовано їх взаємозв'язок та взаємозумовленість;

– визначено критерії та показники готовності вчителя, психолога, соціального педагога до професійної діяльності;

– *удосконалено* процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти шляхом розробки навчально-методичного комплексу та впровадження андрагогічної технології;

– уточнено поняття «професійна підготовка фахівців», «фахівець гуманітарного профілю», «перепідготовка», «освіта дорослих» та конкретизовано місце другої вищої освіти в сучасному освітньому просторі України, зокрема в системі неперервної, післядипломної освіти та освіти дорослих.

Подальшого розвитку набули положення гуманістичної парадигми освіти, андрагогічного та акмеологічного підходів до професійної підготовки

майбутніх фахівців гуманітарного профілю в сучасних умовах; зміст, форми та методи професійної підготовки майбутніх учителів, психологів та соціальних педагогів у системі другої вищої освіти.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в їх готовності до впровадження в систему професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти. Автор удосконалила навчально-методичний комплекс дисциплін циклу професійної та практичної підготовки для студентів, які здобувають другу вищу освіту за гуманітарними спеціальностями; упровадила в навчальний процес андрагогічну технологію навчання студентів; розробила навчально-методичний посібник «Методика професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в системі другої вищої освіти», програми та методичне забезпечення тренінгів «Особистісне зростання», «Розвиток здібностей у професійній діяльності», «Життєві та професійні досягнення».

Основні положення й одержані результати дисертаційної роботи, матеріали монографії можуть бути використані в процесі модернізації вітчизняної системи вищої освіти гуманітарного профілю при розробці кваліфікаційних вимог до професійної діяльності фахівців, а також стати підґрунтям для проведення теоретичних та експериментальних досліджень у галузі теорії й методики професійної освіти.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях.

Усі наукові положення, висновки і результати дисертаційного дослідження знайшли повне відображення в 36 публікаціях, серед яких 1 одноосібна монографія, 1 навчально-методичний посібник, 1 розділ у колективній монографії, 17 статей, опублікованих у провідних наукових фахових виданнях України, 4 – у наукових періодичних виданнях зарубіжних країн, 1 – в електронному фаховому журналі, 11 – статей і тез у збірниках

наукових праць за матеріалами наукових конференцій. Отже, цим самим дотримано вимог наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1112 від 17.10.2012 щодо опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук.

6. Відповідність структури та змісту дисертації вимогам щодо докторських дисертацій.

Дисертаційне дослідження Шанскової Т. І. чітко структуроване. Дисертація складається вступу, п'яти розділів і висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків на 100 сторінках. Повний обсяг тексту становить 576 сторінок (основного тексту – 412 сторінок). Для розв'язання поставлених завдань автором опрацьовано 601 джерело, з них 24 – іноземними мовами.

Отримані наукові результати відображають методологічно правильну послідовність наукового пошуку автора.

Структуру дисертації та основний текст подано відповідно чинних вимог до докторських дисертацій. Назва роботи узгоджується з метою, відповідає змісту теоретичної частини та експериментального дослідження. Зміст автореферату ідентичний змісту дисертаційної роботи.

У першому розділі – «Теоретичні основи професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти» – охарактеризовано проблему професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю на філософському, загальнонауковому та конкретно-науковому рівнях методології; проаналізовано базові поняття дослідження, зокрема такі, як «професійна підготовка», «перепідготовка», «друга вища освіта», «вища гуманітарна освіта», «неперервна освіта», «освіта дорослих», «професійна діяльність фахівців гуманітарного профілю»; розглянуто становлення другої вищої освіти гуманітарного профілю в Україні в історико-педагогічному контексті.

У другому розділі – «Професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти за кордоном» – висвітлено основні

світові тенденції в освіті дорослих, що впливають на професійну підготовку фахівця гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти в Україні; охарактеризовано зміст і напрями післядипломної педагогічної, психологічної та соціально-педагогічної освіти в європейських країнах і США, визначено можливості використання цього досвіду в Україні.

Проведений аналіз основних напрямів професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в країнах Європи дозволив дисертанту зробити висновок про її широкий і різноплановий характер, використання різноманітних програм перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Крім того доведено, що врахування сучасних світових тенденцій у сфері освіти, зарубіжного досвіду щодо впровадження концепції неперервного навчання є важливим для розбудови національної системи освіти, зокрема і для другої вищої освіти гуманітарного профілю, відповідно до стратегічних напрямів освітньої політики України.

У третьому розділі – «Концептуальні підходи до професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти» – охарактеризовано процес професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти з позиції взаємодії викладачів та студентів на основі таких концептуальних підходів, як андрагогічний та акмеологічний; висвітлено значущі соціально-психологічні особливості дорослих людей, що визначають характер їх навчальної діяльності; проаналізовано моделі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю українських та зарубіжних науковців; представлено концепцію, авторську андрагогічну модель професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти; окреслено відповідні критерії, показники та рівні готовності фахівців гуманітарного профілю до фахової діяльності.

Авторська андрагогічна модель ураховує необхідність виконання соціального замовлення на фахівця гуманітарного психолого-педагогічного профілю і складається з теоретико-методологічного, методичного, технологічного та результативного блоків. Структура концептуальної моделі

визначається методологічною базою та логікою дослідження.

У четвертому розділі – «Методичне забезпечення професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти» – представлено програму та методику дослідно-експериментальної роботи щодо визначення ефективності професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в окресленому напрямі; проаналізовано сучасний стан професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю; спроектовано її методичні засади, зміст та вдосконалено навчально-методичний комплекс; розроблено авторську андрагогічну технологію.

У п'ятому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності андрагогічної моделі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти» – представлено організацію експериментальної роботи з професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти; здійснено аналіз та оцінку результатів формувального етапу експерименту; проаналізовано його особливості; спрогнозовано подальші перспективи розвитку системи другої вищої освіти в Україні як складової неперервної професійної освіти дорослих.

Упровадження авторської андрагогічної технології професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти відбувалося протягом декількох етапів, зокрема таких, як цільовий, адаптаційно-діагностичний, реалізаційний, корекційний та результативно-рефлексивний. Зазначену технологію було перевірено під час формувального етапу експерименту, результати якого засвідчили суттєве зростання показників готовності до професійної діяльності фахівців гуманітарного профілю в експериментальних групах порівняно з контрольними за всіма її компонентами.

Достовірність результатів перевірено за допомогою φ^* критерію кутового перетворення Фішера. Це дозволило дисертанту зробити висновок про те, що гіпотезу дослідження підтверджено, мети досягнуто, завдання дисертаційної роботи виконано.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Високо оцінюючи докторську дисертацію Шанскової Тетяни Ігорівни доцільно висловити окремі міркування, що виникли в процесі рецензування дисертації та вимагають окремих уточнень і пояснень.

1. Дискусійною є доцільність представлення у вступі дисертації й автореферату таких рубрик, як «Методологічна основа дослідження», «Теоретична основа дослідження», «Організація дослідження». По-перше, цього не вимагають нормативні документи, у яких сформульовано вимоги до структури дисертації. По-друге, нагромадження у вступі другорядної інформації, яку докладно і вичерпно розкрито у дисертації, лише перешкоджає якісному представленню основних результатів дослідження в авторефераті.

2. Щодо формулювання наукової новизни слід вказати, що деякі її положення мають дещо декларативний характер. Це стосується уточнення поняття «професійна підготовка фахівців», «фахівець гуманітарного профілю», «перепідготовка», «освіта дорослих» та конкретизації місця другої вищої освіти в сучасному освітньому просторі України. Автору доцільно було би вказати, що саме було уточнено або за рахунок чого здійснено конкретизацію. Аналогічна рекомендація стосується положень наукової новизни щодо набуття подальшого розвитку. Зокрема, не зовсім зрозуміло, як саме автор розвинула зміст, форми та методи професійної підготовки майбутніх учителів, психологів та соціальних педагогів у системі другої вищої освіти, за рахунок чого відбувся цей розвиток.

3. У вступі дисертації та автореферату автор наводить суперечності, які негативно позначаються на професійній підготовці фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти. Однак потребує пояснення, чи вдалося автору розв'язати їх у процесі дослідно-експериментальної роботи?

4. У дисертації представлено багато цікавого матеріалу, який до цього часу ще не було систематизовано та узагальнено. І це є беззаперечною заслугою автора. Однак, з урахуванням того, що предметом дисертації є не лише теоретичні, а й методичні засади професійно-педагогічної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти, автору варто було би

більш детально і ґрунтовно охарактеризувати андрагогічної технології професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю, а також особливості та результати її впровадження.

5. Одне із завдань дослідження передбачає аналіз сучасних світових тенденції у вищій освіті щодо підготовки фахівців гуманітарного профілю. З огляду на це автору варто було би винести на захист відповідні рекомендації вітчизняній системі вищої освіти, які ґрунтуються на вивченні іноземного досвіду.

6. Дискусійним є доцільність подання у переліку умовних позначень загальновідомих аббревіатур, наприклад ВНЗ, ООН, ЄС, СРСР, США та ін. Крім того, автор наводить такі аббревіатури як ЦК КПРС, ЦК КПУ, а також їхню розшифровку, однак їх у тексті дисертації не згадано взагалі. Відповідно до рекомендацій щодо оформлення дисертацій, розробленого на підставі ДСТУ 3008-95 «Документи. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення», терміни, скорочення, символи, позначення і таке інше, які повторюються не більше двох разів, до переліку не слід вносити, а розшифровку таких, що внесені до переліку, необхідно наводити у тексті при їх першому згадуванні.

8. Висновки щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Зазначені побажання і зауваження мають рекомендаційний і дискусійний характер і не знижують теоретичної й практичної цінності дослідження, яке подано на рецензування. Воно є концептуальним, цілісним, має незаперечну наукову новизну і практичне значення, а його результати є прогностичними.

Дисертація Шанскової Тетяни Ігорівни «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти» є завершеною науковою працею, що має теоретичне й практичне значення для теорії і методики професійної освіти і відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор заслуговує

присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри педагогіки та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

доктор педагогічних наук, професор

О. В. Діденко

Підпис О. В. Діденка засвідчую:

начальник відділення контролю та документального забезпечення
Національної академії Державної прикордонної служби

ім. Богдана Хмельницького

О. М. Олошинець

«11» березня 2016 р.